Programmabegroting 2020 en Meerjarenraming 2021 – 2023

Versie 2.0 G19.000545 ; Dagelijks Bestuur GGD IJsselland d.d. 27.03.2018

Inhoudsopgave

Bestuurlijke samenvatting **5**

Voorwoord **9**

1. Algemene uitgangspunten **11**

1.1 GGD IJsselland 11
1.2 Omvang van de begroting 12
1.3 Indexering 13
1.4 Beleidsindicatoren 13

2. Programma's **15**

2.1 Programma Gezondheid 15
2.1.1 Inleiding 15
2.1.2 Waar staan we voor? 15
2.1.3 Wat doen we er voor? 15
2.1.4 Wat gaat het kosten? 20
2.2 Programma Service en samenwerking 21
2.2.1 Inleiding 21
2.2.2 Waar staan we voor? 21
2.2.3 Wat doen we ervoor? 21
2.2.4 Wat gaat het kosten? 22

3. Financiële begroting **23**

3.1 Begroting van baten en lasten GGD IJsselland 23
3.2 Toelichting op de financiële begroting 23
3.3 Algemene lasten en dekkingsmiddelen 24
3.4 Ontwikkeling gemeentelijke bijdrage 24
3.5 Kanttekeningen 26
3.6 Algemeen 28
3.7 Weerstandsvermogen en risico's 28
3.7.1 Algemene uitgangspunten 28
3.7.2 Evaluatie weerstandscapaciteit 28
3.7.3 Overzicht risico's 2020 29
3.7.4 Financiële kengetallen 2019 30
3.8 Onderhoud kapitaalgoederen 31
3.9 Bedrijfsvoering 31
3.10 Verbonden partijen 31
3.11 Treasury 32
3.11.1 Inleiding 32
3.11.2 Algemene ontwikkelingen 32
3.11.3 Risicomanagement 32
3.11.4 Liquiditeitsplanning en financieringsbehoefte 34
3.11.5 Rentevisie 34

Bijlagen **35**

Bijlage 1: Overzicht gemeentelijke bijdragen 37
Bijlage 2: Ontwikkeling gemeentelijke bijdragen 38
Bijlage 4: Overzicht van reserves en voorzieningen 40
Bijlage 5: Overzicht van langlopende leningen 41
Bijlage 6: Overzicht activa 42
Bijlage 7: Overzicht taakvelden en overhead 43
Bijlage 8 balans 44
Bijlage 9: Compensabele BTW 46

Bestuurlijke samenvatting

Begroting in één oogopslag

De Programmabegroting 2020 van GGD IJsselland heeft betrekking op alle uitgaven en inkomsten die voor 2020 worden voorzien. De totale begroting omvat (afgerond) zesentwintig miljoen euro. Voor dit geld voert GGD IJsselland de taken uit die voor een belangrijk deel zijn vastgelegd in de Wet publieke gezondheid of waarover met de elf gemeenten in IJsselland afspraken zijn gemaakt. Het gaat dan om:

1. Producten die worden gefinancierd uit de algemene gemeentelijke bijdrage;
2. Dienstverlening die uit rijksbijdragen wordt gefinancierd;
3. Dienstverlening die met afzonderlijke gemeenten is overeengekomen;
4. Inkomsten en uitgaven voor diensten die door derden worden betaald (via een klanttarief voor burgers of andere partijen).

Zie voor een uitgebreidere toelichting paragraaf 1.3.

De totale Programmabegroting 2020 kent de volgende inkomsten en uitgaven:

Inkomsten	
Algemene gemeentelijke bijdrage	20.263
Inkomsten uit DVO	1.461
Inkomsten uit projecten	1.225
Rijksbijdrage	705
Inkomsten d.m.v. klanttarief	1.754
Overige	785
Totaal	26.193

Uitgaven (inclusief overhead)	
Programma Gezondheid	24.427
(waarvan Jeugdgezondheidszorg)	*14.395*
Programma Service en Samenwerking	1.766
Overige uitgaven	0
Totaal	26.193

Wat betaalt mijn gemeente?

De bijdrage per gemeente is gespecificeerd weergegeven in bijlage 1 op pagina 37. De bijdragen zijn afgerond opgenomen in de onderstaande tabel.

gemeente	gemeentelijke bijdrage (x€1.000)
Dalfsen	1.092
Deventer	3.706
Hardenberg	2.398
Kampen	2.166
Olst-Wijhe	664
Ommen	679
Raalte	1.322
Staphorst	761
Steenwijkerland	1.582
Zwartewaterland	1.022
Zwolle	4.870
Totaal	**20.262**

Inhoudelijke toelichting

GGD IJsselland kent twee programma's. Het programma Gezondheid omvat de inhoudelijke taken van de GGD. In het programma Service en samenwerking zijn bestuurlijke en ondersteunende activiteiten ondergebracht. De inhoud en ontwikkelingen van deze programma's worden toegelicht in hoofdstuk 2, vanaf pagina 15.

Wat zijn de ontwikkelingen in deze begroting?

Ten opzichte van 2019 neemt het volume van de begroting 2020 met € 0,9 miljoen toe. De toename kan als volgt worden onderverdeeld:

- Ontwikkeling loonkosten € 443.000
- Prijsindex € 96.000
- Rijksvaccinatieprogramma € 127.000
- Publieke Gezondheid voor Statushouders € 142.000
- Omzet toename Reizigerszorg € 58.000
- Omzet toename Forensische zorg € 82.000

Gevolgen gemeentelijke bijdrage

De gemeentelijke bijdrage neemt ten opzichte van 2019 afgerond met € 1,7 miljoen toe. Deze ontwikkeling kan aan onderstaande onderdelen worden toegeschreven. Al deze onderdelen zijn als uitgangspunten voor de programmabegroting 2020 door het algemeen bestuur vastgesteld.

- de indexering 2019 van salarissen, sociale lasten en prijzen (afgerond in totaal € 485.000). Nadere informatie is te vinden op bladzijde 13.
- Overheveling financiering Rijksvaccinatieprogramma (RVP) van het Rijk naar gemeenten (afgerond in totaal € 1.080.000). De gemeenten zijn vanaf 2019 verantwoordelijk voor het uitvoeren van het RVP en de gemeenten ontvangen hiervoor extra financiële middelen uit het gemeentefonds. In de begroting van de GGD betekent dit een verschuiving van een bijdrage van het Rijk naar de bijdrage van de gemeenten. De bijdrage van de gemeenten stijgt hierdoor met € 1.080.000,-. Het is echter voor de gemeenten geen financiële lastenverzwaring omdat zij deze middelen van het Rijk ontvangen.

- Financiering structurele taken publieke gezondheid statushouders (€ 142.000,-). In november 2018 is besloten om deze kosten in 2019 te dekken uit de bestemmingsreserve. Voor 2020 is de financiering in de inwonerbijdrage verwerkt.

Zonder de overheveling van de RVP gelden van het Rijk naar de gemeenten bedraagt de stijging voor gemeenten € 627.000,-.

Voorwoord

Voor u ligt de begroting 2020 van GGD IJsselland. GGD IJsselland werkt voor elf gemeenten in Overijssel en draagt met haar werkzaamheden bij aan het bouwen en onderhouden van een goed functionerende samenleving in deze gemeenten.

Publieke gezondheid gaat over de gezondheid van de gemeenschap; het collectief staat centraal. De GGD werkt vooral aan preventie en richt zich in brede zin op het voorkómen van bedreigingen voor de gezondheid en op bedreigingen van de samenleving door grote gezondheidsproblemen (van klassieke epidemieën tot bijvoorbeeld het risico's van overgewicht en verslavingen). Steeds meer strekt gezondheid zich uit over meerdere beleidsterreinen binnen gemeentes, waaronder het sociale domein, het ruimtelijk domein en het domein van veiligheid. Daarbij zijn we met groepen én individuen bezig, we doen onderzoek, beoordelen mensen en situaties, zorgen voor maatregelen en geven advies en informatie aan inwoners en gemeenten. Dat alles met inzet, deskundigheid en plezier. De GGD ontwikkelt zich naar hybride netwerkorganisatie die samen met anderen complexe vraagstukken in de samenleving probeert op te lossen.

GGD IJsselland ziet gezondheid van mensen niet als doel op zich, maar vooral als een middel voor mensen om deel te kunnen nemen aan de samenleving, zoals is verwoord in de moderne definitie van Huber: "Gezondheid is het vermogen van mensen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven". Dit wordt ook wel 'positieve gezondheid genoemd'. Dit is de invalshoek van waaruit GGD IJsselland wil werken. Dit impliceert dat GGD IJsselland zich steeds meer richt op samenwerking met ketenpartners op verschillende beleidsterreinen en op zoek is om meerwaarde te creëren.

Het algemeen bestuur heeft in haar vergadering van maart 2019, de Agenda publieke gezondheid vastgesteld. Deze agenda met als titel "Beweging vanuit eigen regie' is opgesteld als de regionale strategisch beleidsagenda op het gebied van Publieke gezondheid voor de komende vier jaar. Deze agenda sluit aan op het lokale gezondheidsbeleid van iedere afzonderlijke gemeente.

De GGD-organisatie ontwikkelt door naar een organisatie die wendbaar is en volop de samenwerking zoekt in het netwerk. Deze beweging brengt met zich mee dat er in het jaar 2019 sprake is van een aantal ontwikkelingen waarvan de uitkomst en financiële vertaling nog niet bekend zijn op het moment van opstellen van deze begroting:

- de evaluatie van de Jeugdgezondheidszorg op basis van het gewijzigde basispakket en de werkwijze vanaf het jaar 2017. Doel hiervan is een herijking van de begroting jeugdgezondheidszorg waarin alle noodzakelijke componenten en ook de verdere doorontwikkeling van de taak jeugdgezondheidszorg naar de toekomst financieel zijn vertaald;
- de uitwerking van de Agenda publieke gezondheid in een uitwerkingsplan met activiteiten en capaciteit;
- de doorontwikkeling van de GGD-organisatie, passend bij de veranderende vraag vanuit de gemeenten (inrichten van de hybride netwerkorganisatie);
- analyse van de jaarrekening 2018 door onderzoek naar structurele trends.

De uitkomsten van de genoemde ontwikkelingen worden op een later moment met een begrotingswijziging verwerkt in de Programmabegroting 2020.

Namens het dagelijks bestuur,

Michiel van Willigen	Rianne van den Berg
voorzitter	secretaris

1. Algemene uitgangspunten

1.1 GGD IJsselland

GGD IJsselland werkt aan publieke gezondheid voor elf gemeenten in IJsselland en ziet voor zichzelf de volgende missie en visie:

GGD IJsselland: voor een gezonde samenleving

Positieve gezondheid is ons uitgangspunt. Dit betekent dat we gezondheid zien als het vermogen je aan te passen en eigen regie te voeren in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven. Gezondheid is een belangrijke voorwaarde om te kunnen meedoen in de maatschappij.



GGD IJsselland wil het gezicht zijn van de publieke gezondheid in de samenleving. De GGD zet haar expertise in en deelt deze in de samenwerking met andere partijen. Alle inwoners in de regio zijn op een eigen manier bezig met gezondheid. Dáár sluit de GGD bij aan met als uitgangspunt zoveel mogelijk regie bij de inwoner. De GGD speelt snel en flexibel in op vragen en ontwikkelingen in de samenleving en gaat daarbij actief op zoek naar kansen.

Agenda publieke gezondheid 2019-2023
De ambitie die GGD IJsselland op het gebied van publieke gezondheid heeft als organisatie samen met de elf gemeenten staat beschreven in de Agenda publieke gezondheid. Deze agenda gaat over de gezamenlijke doelen, die gaan helpen bij de transformatie in het sociale én het fysieke domein en bij de veranderingen in de zorg die bijdragen aan deze transformatie. Ook staat in deze agenda preventie centraal: voorkómen dat problemen ontstaan en als ze ontstaan, deze eerder signaleren en te zorgen voor adequate zorg en ondersteuning. En het gaat ook over gezonde en vitale inwoners, die meedoen in de samenleving. Welke concrete activiteiten in 2020 ondernomen gaan worden, wordt in 2019 uitgewerkt en voorzien vaneen financiële paragraaf. Een financiële vertaling van de Agenda publieke gezondheid zit dan ook nog niet in deze programmabegroting. Vooralsnog wordt er vanuit gegaan dat de agenda budgettair neutraal valt uit te voeren door het benutten van mogelijkheden voor externe financiering (subsidies en fondsen) en door bestaande budgetten te herschikken.

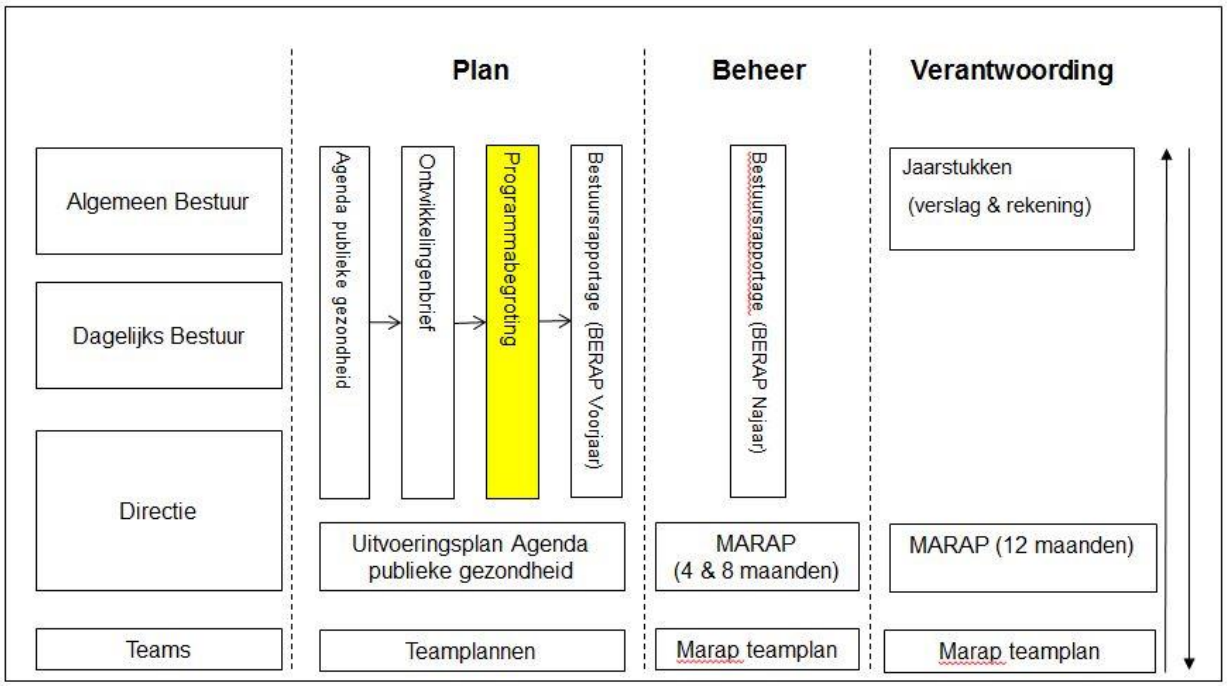
Procedure Programmabegroting 2020
Wettelijk is voorgeschreven dat een gemeenschappelijke regeling haar begroting uiterlijk 15 juli vaststelt en binnen twee weken daarna, maar uiterlijk voor 1 augustus aan Gedeputeerde Staten van de provincie zendt. Daarvóór hebben de gemeenteraden de gelegenheid gehad om hun zienswijze over de begroting in te brengen. Door de tijdige vaststelling van de begroting van de gemeenschappelijke regeling kan deze worden verwerkt in de begroting van de deelnemende gemeenten. Dit betekent dat het programma nog ‘beleidsarm’ is en actuele ontwikkelingen nog niet allemaal zijn verwerkt.

Voor het verwerken van actuele ontwikkelingen geldt de volgende procedure:
a) de voorliggende Programmabegroting 2020 is gebaseerd op de uitgangspunten voor de begroting 2020 die het algemeen bestuur in december 2018 heeft vastgesteld;
b) het dagelijks bestuur stuurt de concept Programmabegroting voor 1 april 2019 aan de gemeenteraden, om hen in de gelegenheid te stellen hierover een zienswijze in te dienen;
c) in juni 2019 stelt het algemeen bestuur de Programmabegroting 2020 vast;

d) vervolgens wordt de Programmabegroting 2020 verder uitgewerkt. De inhoudelijke uitwerking en financiële bijstelling wordt verwerkt in de Bestuursrapportage voorjaar 2020;
e) de uitvoering van de begroting wordt gevolgd in de Bestuursrapportage najaar 2020 en uiteindelijk in de Jaarstukken over 2020;
f) het algemeen bestuur kan naar aanleiding van een Bestuursrapportage (zo nodig) de begroting bijstellen.

De plaats van de Programmabegroting in de P&C cyclus van GGD IJsselland wordt weergegeven in onderstaand schema.

Figuur 1 Planning- en controlcyclus van GGD IJsselland

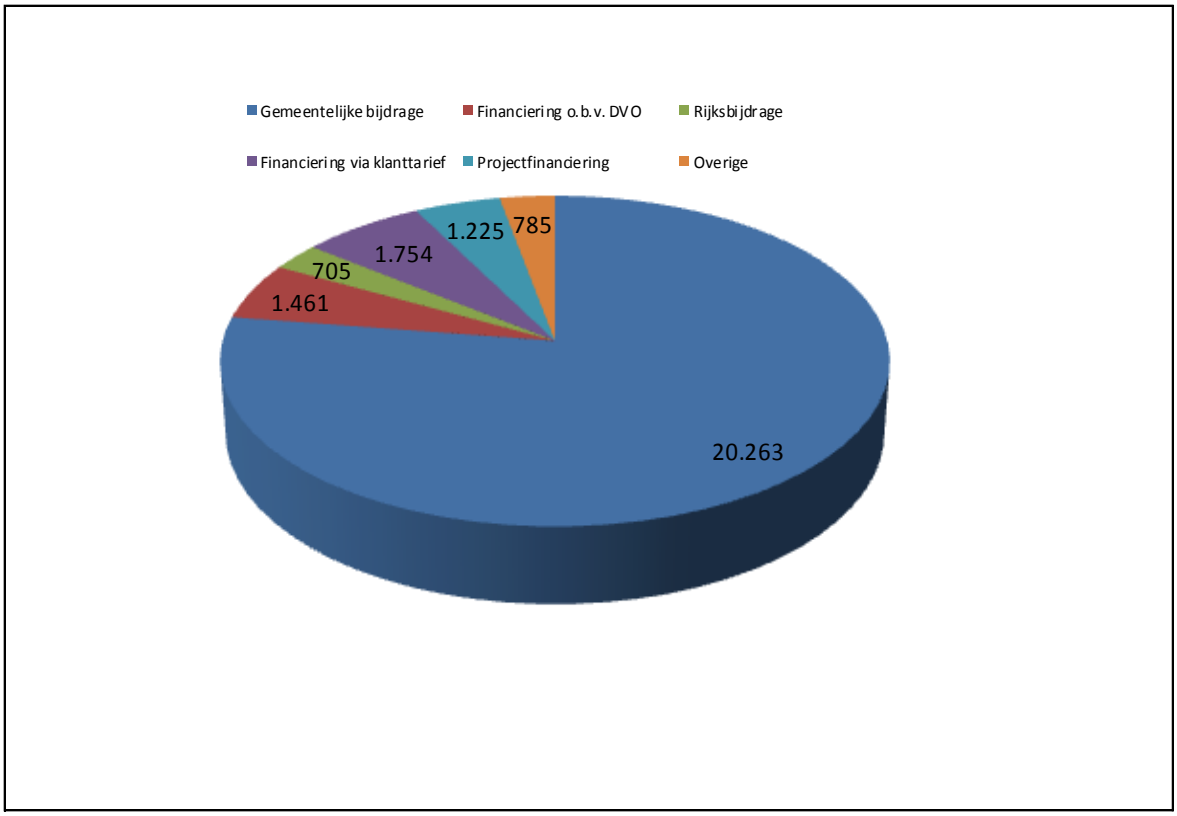


1.2 Omvang van de begroting

De begroting van GGD IJsselland heeft betrekking op alle uitgaven en inkomsten die voor 2020 worden voorzien. Deze betreffen de volgende zaken:
1. producten die worden gefinancierd uit de algemene gemeentelijke bijdrage, waaronder de wettelijke taken waarvoor de gemeenschappelijke regeling is ingesteld (bijvoorbeeld infectieziektebestrijding en jeugdgezondheidszorg);
2. dienstverlening die uit Rijksbijdragen wordt gefinancierd (dit betreft voornamelijk de bekostiging van de dienstverlening op het gebied van SOA-Sense);
3. dienstverlening die met afzonderlijke gemeenten is overeengekomen, op basis van een Dienstverleningsovereenkomst of projectfinanciering met een langlopende subsidiebeschikking (zoals dienstverlening bemoeizorg die wordt gefinancierd door de centrumgemeente Zwolle);
4. geraamde structurele inkomsten en uitgaven voor diensten die direct door derden worden betaald (klanttarief voor burgers of andere partijen, zoals reizigersadvisering).

Daarnaast worden incidentele activiteiten van de GGD op projectbasis gefinancierd. Deze lasten zijn niet te voorzien en maken daarom geen deel uit van de programmabegroting.

Onderstaande figuur geeft een globaal overzicht van omvang van de begroting in voornoemde financieringsstromen (bedragen x 1000 Euro)



1.3 Indexering

In de programmabegroting 2020 zijn de verwachte ontwikkelingen van loonkosten en prijzen verwerkt op basis van de uitgangspunten die 13 december 2018, als onderdeel van het agendapunt Ontwikkelingenbrief, door het algemeen bestuur zijn vastgesteld. De basis hiervoor is de ontwikkeling die in de septembercirculaire 2018 voor het gemeentefonds wordt gehanteerd.

Ontwikkeling personeelslasten

Loonontwikkeling 2020; de CAO voor gemeenteambtenaren loopt tot 1 januari 2019. Als uitgangspunt voor de begroting 2020 is de indexering van de salarissen vastgesteld op 3,2%.

Ontwikkeling Materiële lasten

Voor de kosten van materiële lasten wordt uitgegaan van een prijsstijging van 2,0% voor 2020.

1.4 Beleidsindicatoren

Met de laatste vernieuwing van het BBV, wordt het opnemen van beleidsindicatoren in de programmabegroting verplicht gesteld. Met ingang van de programmabegroting 2018 neemt GGD IJsselland vooralsnog alleen de verplichte beleidsindicatoren op in haar begroting (zie bijlage 10).

2. Programma's

2.1 Programma Gezondheid

2.1.1 Inleiding

Het programma Gezondheid omvat de basistaken van GGD IJsselland en aanvullende taken en activiteiten die met gemeenten overeen zijn gekomen. De basis voor het werk van de GGD ligt in de Wet publieke gezondheid. Daarin staan de taken waarvoor de gemeente verantwoordelijk is en die de GGD uitvoert. Alle taken en bijbehorende dienstverlening zijn beschreven in het productenboek van GGD IJsselland.

2.1.2 Waar staan we voor?

De doelstelling van het programma is een gezonde samenleving in IJsselland: vitale inwoners in een gezonde leefomgeving. Dit doen we door het uitvoeren van onderzoek, het signaleren van gezondheidsrisico's, het (samen) oplossen van bedreigingen van de gezondheid, het adviseren van gemeenten en inwoners, het bevorderen van gezond gedrag en het bieden van een vangnet voor mensen die (tijdelijk) niet zelfredzaam zijn. Zo vergroten we gelijke kansen op een gezond leven. We werken voor én met de elf gemeenten in IJsselland en samen met diverse organisaties: voor een gezonde samenleving.

2.1.3 Wat doen we er voor?

Binnen het programma Gezondheid worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

<u>Uitvoerende taken:</u>
- Het basispakket Jeugdgezondheidszorg (inclusief het uitvoeren van het Rijksvaccinatieprogramma)
- Infectieziektebestrijding (inclusief reizigersadvisering, geslachtsziektebestrijding en TBC-bestrijding)
- Seksuele gezondheidszorg
- Forensische geneeskunde
- Maatschappelijke zorg en OGGZ (voor acht gemeenten behorend tot centrumgemeente Zwolle), waaronder Centrale Toegang
- Preventieve gezondheidszorg Asielzoekers en Statushouders

<u>Onderzoek en advies</u>
- Beleidsadvies, Gezondheidsbevordering en epidemiologisch onderzoek
- Milieu en gezondheid

<u>Toezicht taken</u>
- Technische Hygiënezorg
- Toezicht kinderopvang
- Toezicht Wmo

Specifieke aandachtspunten voor 2020

In het programma Gezondheid zijn de volgende ontwikkelingen te onderscheiden:

Uitvoering van de agenda Publieke gezondheid

In 2020 wordt uitvoering gegeven aan de agenda Publieke gezondheid. Hierbij wordt gewerkt aan de programmalijnen in het onderstaande schema.



De inhoud van de programma's is te vinden in de Agenda publieke gezondheid.

Evaluatie en doorontwikkeling Jeugdgezondheidszorg

Specifiek voor het onderdeel Jeugdgezondheidszorg vindt in 2019 een evaluatie plaats. Deze financiële en inhoudelijke evaluatie zal zicht geven op de praktische uitwerking van de nieuwe werkwijze (vanaf 2017) en de herziende financiering. Doel is een structureel sluitende begroting waarin alle noodzakelijke componenten en ook de verdere (door)ontwikkeling van de JGZ financieel zijn vertaald. De inhoudelijke doorontwikkeling zal gericht zijn op: inzet op verdere versterking van het kind zelf, versterking van de samenwerking met de (voor)scholen, verdiepingsslag samenwerking gemeentelijke sociale (wijk)teams. De uitkomsten volgen in de loop van het jaar 2019 en zijn dus niet verwerkt in deze programmabegroting. Eventuele bijstelling van de begroting vindt plaats met een begrotingswijziging in het najaar van 2019.

Publieke gezondheid voor Statushouders

De toename van de instroom van asielzoekers in Nederland heeft ook geleid tot een toename van de groep statushouders in gemeenten. De afgelopen jaren hebben zich met name meer nareizigers in gemeenten gevestigd; partners en kinderen van statushouders. Naar verwachting zal dit zich de komende jaren voortzetten. Het algemeen bestuur heeft in november 2018 besloten extra inzet en zorg voort te

zetten. De extra inspanningen betreffen specifieke inspanningen van de Jeugdgezondheidszorg, de inzet van tolken en het aanbieden van gezondheidsbevordering, dat gericht is op overbruggen van culturele verschillen en kennismaking met de Nederlandse gezondheidszorg. In 2019 wordt dit bekostigd vanuit de reserve PGA, vanaf 2020 vanuit een verhoging van de inwonerbijdrage.

Toekomst Maatschappelijke opvang en beschermd wonen
De VNG en het Rijk zijn overeengekomen dat de bestuurlijke constructie voor de financiering van maatschappelijke opvang en beschermd wonen via centrumgemeenten wordt beëindigd. Dit betekent dat de budgetten via een nieuw verdeelmodel aan de afzonderlijke gemeenten worden uitgekeerd en iedere gemeente verantwoordelijk wordt voor de organisatie van maatschappelijke opvang en het beschikbaar hebben van voorzieningen voor beschermd wonen. Het is duidelijk dat op dit dossier regionale samenwerking nodig blijft en ook afstemming nodig is met andere financiers (zoals de zorgkantoren, ziektekostenverzekeraars maar ook de financiering van forensische zorg GGD IJsselland zal samen met de elf gemeenten komende tijd in gesprek gaan over de wijziging in financiering en het gewenste vervolg om deze taak in de toekomst goed vorm te geven.

Forensische geneeskunde
In september 2018 verscheen de beleidsreactie van het ministerie van J&V over Forensische geneeskunde. Deze reactie volgt op een aantal onderzoeken rond dit onderwerp. In de beleidsreactie wordt helder dat in de toekomst voor dit taakveld een grote rol voor de GGD wordt voorzien. Naar verwachting zal de Politie op korte termijn een aanbesteding voor de deeltaak medische arrestantenzorg uitschrijven. Naast het eerder genoemde FMEK, zal ook het forensisch medisch onderzoek anders worden georganiseerd, naar verwachting op politieregio niveau. Deze deeltaak forensisch medisch onderzoek wordt naar verwachting in de nabije toekomst een overheidstaak. Dit alles vraagt om een forse inzet van GGD-en en levert ook onzekerheid op voor het toekomstige takenpakket en de daarmee gepaard gaande financiering.

DVO Centrale toegang
De DVO van de Centrale toegang eindigt in 2019. De onderhandelingen over de voortzetting van de DVO moeten nog plaatsvinden. Daarom is in deze begroting het bedrag nog ongewijzigd in de begroting verwerkt. Zodra duidelijk is wat de financiële consequenties van de nieuwe DVO zijn, wordt dit in een begrotingswijziging verwerkt.

Onderstaand overzicht geeft een indruk van de omvang van taken die GGD IJsselland uitvoert

Dienstverlening GGD IJsselland 2018 in cijfers (Bron: Kerngegevens GGD IJsselland 2018)

Onderdeel		Aantallen
Jeugdgezondheidszorg	In beeld 0-18 jaar (97,3 %)	113.324
	Extra contacten 0-18 jaar	17.587
	Aantal consultatiebureaus	29
Toezicht Kinderopvang	Inspecties kinderdagverblijven	511
	Inspecties buitenschoolse opvang	417
	Inspecties gastouderbureaus	39
	Inspecties gastouders	423
Toezicht WMO	Preventief toezicht	18
	Signaaltoezicht	8
	Calamiteitentoezicht	11
	Vervolgonderzoeken	6
Technische Hygiënezorg	Inspecties tatoeage- en piercingshops	38
	Inspecties seksinrichtingen	3

Milieu en Gezondheid	**Bijdrage adviesrapport 'De stad als gezonde habitat', bestuurlijke klankbordgroep gezonde leefomgeving, workshop fysieke leefomgeving voor nieuwe raadsleden en uiteenlopende adviezen aan gemeenten, instellingen en burgers**	**240**
Forensische geneeskunde	Lijkschouwingen Letselrapportages Arrestantenzorg: Medische zorg bij bezoek Arrestantenzorg: Telefonisch zorgadvies	469 314 1.053 317
Infectieziektebestrijding	Meldingen infectieziekten: (waarvan meldingsplichtig 219) Meldingen over locaties met infectieziekterisico voor publieke gezondheid: (waarvan meldingsplichtig 52) Telefonische vragen over infectieziekten:	326 150 825
Seksuele gezondheid	Consulten seksueel overdraagbare aandoeningen (soa) Gevonden soa	2.994 23,2%
Reizigerszorg	Consulten (8.156 eerste consulten en 2.101 vervolgconsulten)	11.962
Tuberculose	Consulten Patiënten	292 22
Psychosociale hulpverlening	Inzet	13
Beleid	Advies aan gemeenten over bijvoorbeeld lokaal gezondheidsbeleid, preventief jeugdbeleid, omgevingswet en gezonde leefomgeving, positieve gezondheid, WMO en preventief ouderen gezondheidsbeleid. Organiseren van themabijeenkomsten voor ambtenaren en professionals over: suïcidepreventie, personen met verward gedrag, laaggeletterdheid en omgevingswet.	
Maatschappelijke zorg (bemoeizorg)	Meldingen team Bemoeizorg Meldingen team Bemoeizorg Jeugd Meldingen team Zwerfjongeren Meldingen team Vervuilde huishoudens	369 34 130 87
Centrale Toegang	Gemelde instroom in maatschappelijke opvang Meldingen beschermd wonen (waarvan toegekende aanvragen: 580)	425 1.184
Statushouders	Voorlichtingen aan statushouders in het kader van hun inburgeringstraject	51

2.1.4 Wat gaat het kosten?

Omschrijving	rekening	begroting	begroting	meerjarenbegroting(x1000)		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Lasten:						
Exploitatielasten	7.501	5.053	5.310	5.417	5.526	5.637
Kapitaallasten	79	104	112	115	118	121
Loonkosten	12.741	13.381	13.907	14.185	14.469	14.759
Totaal lasten	**20.321**	**18.539**	**19.329**	**19.717**	**20.113**	**20.517**
Baten:						
Gemeentelijke bijdrage	16.457	16.910	18.497	18.867	19.245	19.630
Financiering o.b.v. DVO	1.504	1.455	1.461	1.491	1.521	1.552
Rijksbijdragen	1.781	1.651	705	719	734	749
Financiering via klanttarief	2.827	1.590	1.754	1.790	1.826	1.863
Projectfinanciering	3.387	1.214	1.225	1.250	1.275	1.301
Overige financiering	710	782	785	802	822	840
Totaal baten	**26.666**	**23.602**	**24.427**	**24.919**	**25.423**	**25.935**

* rekeningcijfers 2018 voorlopig

2.2 Programma Service en samenwerking

2.2.1 Inleiding

Het programma Service en Samenwerking is ondersteunend aan het programma Gezondheid. Het programma richt zich op het bestuur en op het bestuursproces van de GGD. Daarbij zijn van belang:

- voorbereiding van bestuurlijk overleg (vergaderingen van het dagelijks bestuur en van het Overleg publieke gezondheid, inclusief ambtelijke voorbereiding);
- invulling van de kaderstellende en controlerende rol van het algemeen bestuur;
- uitvoering van de besluiten van het algemeen- en het dagelijks bestuur;
- communicatie met de gemeenten op zowel bestuurlijk als ambtelijk niveau.

2.2.2 Waar staan we voor?

De doelstelling van het programma Service en Samenwerking is het optimaliseren van de kwaliteit en het rendement van de samenwerking tussen en met gemeenten en partners. GGD IJsselland werkt volgens een verrijkt Governance model, waarbij het werk van de GGD op inhoud gestuurd wordt door de opdrachten van gemeenten (met de eisen die voortkomen uit de Wet publieke gezondheid als randvoorwaarde). Dit betekent:

- GGD IJsselland biedt met haar diensten meerwaarde voor gemeenten en sluit aan bij de lokale wensen van gemeenten. GGD IJsselland wordt ervaren als een dienst van en voor de 11 gemeenten in IJsselland;
- er is samenhang in het lokaal gezondheidsbeleid van gemeenten, in de samenwerkingsafspraken die de 11 gemeenten in IJsselland met elkaar maken en in de opdracht aan de Gemeenschappelijke regeling GGD IJsselland;
- daarnaast werkt GGD IJsselland met transparante afspraken over haar bedrijfsvoering en informatie die ondersteunend is voor inzicht, toezicht en beheer door gemeenteraden, colleges van B&W en portefeuillehouders die zitting hebben in het bestuur van de GGD;
- GGD IJsselland kent een helder besturingsconcept dat is vastgelegd in de gemeenschappelijke regeling en daarvan afgeleide afspraken.

2.2.3 Wat doen we ervoor?

- Organiseren en voorbereiden van bestuurlijke overleggen;
- Uitvoeren van de P&C cyclus. Samenstellen van de afgesproken bestuurlijke en interne documenten (Programmabegroting, Bestuursrapportages (2), Jaarstukken (Jaarverslag & Jaarrekening), Managementrapportages;
- Uitvoeren van business control, juridisch control, kwaliteitszorg en informatiemanagement;
- Ondersteuning management (communicatie en managementondersteuning);
- Voorbereiding van taken van de GGD bij rampen en crises (draaiboeken, samenwerkingsafspraken met ketenpartners, oefenprogramma).

2.2.4 Wat gaat het kosten?

Omschrijving	rekening 2018	begroting 2019	begroting 2020	meerjarenbegroting(x1000) 2021	2022	2023
Lasten:						
Exploitatielasten	112	69	69	71	73	75
Loonkosten	85	110	113	116	119	122
Totaal lasten	**197**	**179**	**182**	**187**	**192**	**197**
Baten:						
Gemeentelijke bijdrage	1.484	1.646	1.766	1.802	1.839	1.876
Overige financiering	41	0	0	0	0	0
Totaal baten	**1.525**	**1.646**	**1.766**	**1.802**	**1.839**	**1.876**

* rekeningcijfers 2018 voorlopig

3. Financiële begroting

3.1 Begroting van baten en lasten GGD IJsselland

In dit onderdeel zijn de totale baten en lasten van GGD IJsselland verwerkt. Dit betreft het totaal van de afzonderlijke programmabegrotingen en het overzicht van algemene lasten en dekkingsmiddelen.

Financiële begroting (bedragen in Euro x 1000)

	rekening 2018	begroting 2019	begroting 2020	meerjarenbegroting(x1000) 2021	2022	2023
Lasten:						
Exploitatielasten	7.615	5.123	5.380	5.488	5.599	5.712
Kapitaallasten	79	104	112	115	118	121
Loonkosten	12.826	13.491	14.020	14.301	14.588	14.881
Overhead	6.266	6.310	6.366	6.494	6.624	6.757
Algemene lasten:						
Onvoorzien \saldo	-280	170	266	272	278	284
Reserveringen	192	50	50	51	53	55
totaal lasten	**26.696**	**25.248**	**26.193**	**26.721**	**27.260**	**27.810**
Baten:						
Gemeentelijke bijdrage	17.941	18.556	20.263	20.669	21.084	21.505
Financiering o.b.v. DVO	1.504	1.455	1.461	1.491	1.521	1.552
Rijksbijdragen	1.781	1.651	705	719	734	749
Financiering via klanttarief	2.827	1.590	1.754	1.790	1.826	1.863
Projectfinanciering	3.387	1.214	1.225	1.250	1.275	1.301
Overige financiering	752	782	785	802	822	840
Reservering	353					
totaal baten	**28.545**	**25.248**	**26.193**	**26.721**	**27.262**	**27.810**

In de begroting 2020 zijn alleen structurele baten en lasten geraamd. Incidentele baten en lasten worden in het exploitatiejaar doormideel van begrotingswijziging geraamd.
* rekeningcijfers 2018 voorlopig

3.2 Toelichting op de financiële begroting

In deze paragraaf worden de afwijkingen in de begroting 2020 ten opzichte van de begroting 2019 toegelicht. In de begroting worden structurele lasten en baten geraamd. Incidentele budgetten worden in de loop van het exploitatiejaar middels een begrotingswijziging toegevoegd.

Ten opzichte van 2019 neemt het volume van de begroting 2020 met € 0,9 miljoen toe. De toename kan als volgt worden onderverdeeld:

- Ontwikkeling loonkosten € 443.000
- Prijsindex € 96.000
- Rijksvaccinatieprogramma € 127.000
- Publieke Gezondheid voor Statushouders € 142.000
- Omzet toename Reizigerszorg* € 58.000
- Omzet toename Forensische zorg* € 82.000

* omzet verhoogd op basis van realisatie 2018

3.3 Algemene lasten en dekkingsmiddelen

Algemene lasten en dekkingsmiddelen (bedragen in Euro x 1000)

Omschrijving	rekening	begroting	begroting	meerjarenbegroting(x1000)		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Lasten:						
Overhead	6.266	6.310	6.366	6.494	6.624	6.757
Projecten						
overige						
Onvoorzien\saldo	-280	170	266	272	278	284
Reserveringen	192	50	50	51	53	55
Totaal lasten	6.178	6.530	6.682	6.817	6.955	7.096
Baten:						
Projecten						
Overige	0	0	0	0	0	0
Reserveringen	353					
Totaal baten	353	0	0	0	0	0

* rekeningcijfers 2018 voorlopig

Toelichting Algemene lasten en dekkingsmiddelen

Lasten

- De toename van overhead ten opzichte van 2019 wordt veroorzaakt door uitbreiding van taken van de GGD en loon- en prijsindexering.
- De post reserveringen betreft storting in de bestemmingsreserve groot onderhoud voor het kantoorgebouw.
- De post onvoorzien wordt opgehoogd met het budget voor prijsindexering, voor zover dat niet rechtstreeks aan exploitatiebudgetten is toegerekend.

3.4 Ontwikkeling gemeentelijke bijdrage

Gemeentelijke bijdrage 2019 € 18.556.000,-

1. Ontwikkeling loonkosten € 405.000-
   Dit betreft de mutatie in de salarissen voor zover die doorwerken in de gemeentelijke bijdrage. Met betrekking

	tot aanvullende taken wordt de verhoging van de salarissen gecompenseerd door hogere inkomsten uit exploitatie.		
2.	Overheveling Rijksvaccinatieprogramma van het rijk naar de gemeenten	€ 1.080.000,-	
3.	Structurele uitbreiding PGAS	€ 142.000 ,-	
4.	Prijsindex\ overige	€ 80.000 ,-	.
	Totaal mutaties gemeentelijke bijdrage 2020	€ 1.707.000,-	
	Per saldo bijdrage 2020		€ 20.263.000,-

Toelichting gemeentelijke bijdrage 2020

Ontwikkeling loonkosten.

De salarissen en sociale lasten zijn geïndexeerd met 3,2% conform de uitgangspunten in de kaderbrief. De ontwikkeling van de loonkosten zijn nader toegelicht in paragraaf 13, Indexering (blz.13).

Uitbreiding publieke gezondheidszorg statushouders.
In november 2018 is besloten om deze kosten in 2019 te dekken uit de bestemmingsreserve. Voor 2020 is de financiering in de exploitatie van de GGD verwerkt. Vanaf 2015 is toename van het aantal asielzoekers in Nederland. Dit heeft geleid tot een toename van de groep statushouders; de mensen die in de gemeente worden gevestigd en daarmee onder verantwoordelijkheid van gemeenten vallen. De afgelopen twee jaar zijn er met name meer nareizigers gekomen; partners en kinderen van statushouders. In 2017 t/m 2019 heeft GGD IJsselland - met een eenmalige financiële bijdrage van gemeenten - kunnen inzetten op extra zorg aan deze groep statushouders. De taken omvatten:

a. het structureel bieden van extra inzet op het gebied van jeugdgezondheidszorg aan alle kinderen van statushouders
b. het geven van een aantal (basis) voorlichtingen aan alle statushouders in gemeenten, gericht op het voorkómen van een aantal potentiele, impactvolle risico's.
c. de (onmisbare) inzet van tolken en sleutelpersonen bij deze taken.

Uitgaand van de taakstelling voor gemeenten worden circa 645 nieuwe statushouders per jaar verwacht. Recente verhoging van het aantal opvangplaatsen in de AZC's van Hardenberg en Schalkhaar met bijna 100 plaatsen geeft aan dat van een vermindering van het aantal statushouders in de komende periode nog geen sprake zal zijn. Alle statushouderskinderen ontvangen extra jeugdgezondheidszorg, alle statushouders ontvangen een aantal (basis)voorlichtingen gericht op het voorkomen van een drietal impactvolle risico's. Bij bovengenoemde taken worden tolken en sleutelpersonen ingezet. De structurele kosten voor bovengenoemde inzet zijn € 142.000,- op jaarbasis.

Overheveling financiering Rijksvaccinatieprogramma van het rijk naar de gemeenten.
De gemeenten zijn vanaf 2019 verantwoordelijk voor het uitvoeren van het Rijksvaccinatieprogramma en de gemeenten ontvangen hiervoor extra financiële middelen. De bedragen die de gemeenten van het Rijk ontvangen zijn bekend gemaakt in de septembercirculaire 2018. In de begroting van de GGD betekent dit een verschuiving van een bijdrage van het Rijk naar de bijdrage van de gemeenten. De bijdrage van de gemeenten stijgt hierdoor met € 1.080.000,-, het is echter voor de gemeenten geen financiële lastenverzwaring omdat zij deze middelen van het Rijk ontvangen.

Het RVP-programma is continu aan veranderingen onderhevig. Gezien de huidige actualiteit, waarin aandacht is voor het belang van vaccinaties en een extra vaccinatie campagne is ingezet om meningokokken te voorkomen, is het goed mogelijk dat al in 2019 landelijke wijzigingen in de kwaliteitseisen aan de uitvoering van het RVP dan wel in het RVP-vaccinatieschema financiële consequenties hebben voor de gemeenten. Deze financiële consequenties worden altijd besproken tijdens onderhandelingen tussen VNG en het ministerie van VWS over de gemeentelijke budgetten en zijn logischerwijs nog niet verwerkt in deze begroting.

Prijsindex / Overige

De mutatie in de gemeentelijke bijdrage betreft voornamelijk de indexering van de prijzen. De prijzen zijn conform de uitgangspunten voor het opstellen van de begroting 2020 met 2,0% geïndexeerd.

3.5 Kanttekeningen

Een GGD-organisatie in doorontwikkeling

Het jaar 2020 is in het kader van de begroting een bijzonder jaar. In 2018 is een nieuw bestuur gevormd en is de nieuwe Agenda publieke gezondheid opgesteld. Na vaststelling in maart 2019 wordt deze inhoudelijke agenda voorzien van een uitvoeringsplan met concrete activiteiten.

De organisatie van de GGD ontwikkelt door om daarmee invulling te kunnen geven aan de uitvoering van de nieuwe Agenda publieke gezondheid en de overige reguliere taken. Bij deze doorontwikkeling wordt steeds een balans gezocht tussen enerzijds de kwaliteit die nodig is en anderzijds een efficiënte werkwijze. Daarnaast vindt in 2019 een evaluatie plaats van de benodigde budgetten voor de Jeugdgezondheidszorg. Beide processen kunnen leiden tot heroverweging van dienstverlening en ook tot een nadere afweging tussen oud en nieuw beleid.

Wet Normalisering Rechtspositie Ambtenaren (WNRA)

Per 1 januari 2020 is de Wet normalisering rechtspositie ambtenaren (WNRA) van kracht. Deze wet beoogt de (eenzijdige) publiekrechtelijke aanstelling van ambtenaren te vervangen door de (tweezijdige) privaatrechtelijke arbeidsovereenkomst. Deze nieuwe wet is ook voor GGD IJsselland van toepassing en er worden de nodige voorbereidingen getroffen om de Wet te implementeren. Met andere GGD-en in Nederland wordt gekeken naar de mogelijkheid om een gezamenlijke inbreng te hebben in het VNG traject. In de loop van 2019 wordt helder wat de WNRA precies gaat betekenen (wat blijft en wat verandert er op het gebied van arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht). Vooralsnog wordt er vanuit gegaan dat eventuele gevolgen van de eerder genoemde WNRA binnen de indexering 2020 kunnen worden opgevangen.

Vennootschapsbelasting

Vanaf 2016 moeten overheden vennootschapsbelasting betalen over de winst die met ondernemingsactiviteiten worden behaald. Er is nog geen duidelijkheid over de gevolgen van deze wet voor GGD' en. De GGD heeft het standpunt ingenomen dat er geen aangifteplicht is voor de vennootschapsbelasting. Hierover wordt met de belastingdienst afgestemd. Dit heeft nog niet tot een definitieve conclusie geleid.

Exploitatie kantoorgebouw

In 2016 is het gerenoveerde kantoorgebouw aan de zeven Alleetjes in gebruik genomen. De exploitatiekosten van verschillende onderdelen pakten aanvankelijk hoger uit dan voorzien. Voor de

begroting 2020 is op basis van ervaringscijfers van 2017 en 2018 de exploitatie van kantoorgebouw geactualiseerd. In 2018 zijn de mogelijkheden tot kostenreductie verder onderzocht en daarnaast worden de hogere kosten gecompenseerd door een daling van de kapitaallasten als gevolgen van een aanpassing van afschrijvingsmethodiek. Per saldo blijven nu naar verwachting de exploitatiekosten van het pand gelijk. Voor het kantoorgebouw wordt begin 2019 in samenwerking met de afdeling vastgoed van de gemeente Zwolle en Monumentenzorg een meerjarenonderhoudsplan opgesteld. Na vaststelling van dit plan kan worden beoordeeld of de jaarlijkse toevoeging van € 50.000 aan de bestemmingsreserve onderhoud pand volstaat.

Paragrafen verplicht op grond van het BBV

3.6 Algemeen

De programmabegroting 2020 bevat de volgende (verplichte) paragrafen:
1. Weerstandsvermogen (en risico's)
2. Onderhoud kapitaalgoederen
3. Bedrijfsvoering
4. Verbonden partijen
5. Treasury

3.7 Weerstandsvermogen en risico's

3.7.1 Algemene uitgangspunten

In deze paragraaf worden risico's van GGD IJsselland financieel vertaald en vervolgens afgezet tegen de beschikbare weerstandscapaciteit om risico's af te kunnen dekken. Daarmee ontstaat inzicht in het weerstandsvermogen van de GGD. Het weerstandsvermogen van GGD IJsselland bestaat uit de verhouding tussen de weerstandscapaciteit en de risico's waarvoor geen maatregelen in de vorm van voorzieningen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie. Onder weerstandscapaciteit wordt verstaan de middelen en mogelijkheden waarover de GGD beschikt om niet geraamde kosten, die onverwachts en substantieel zijn, te dekken zonder dat dit ten koste gaat van uitvoering van het takenpakket.

Sinds 2013 is in de tarieven van de GGD een opslag verwerkt voor dekking van risico's. De risicocomponent in het tarief wordt gereserveerd voor dekking van eventuele frictiekosten die uit aanvullende taken (taken die de GGD op verzoek van gemeenten of andere klanten levert) kunnen voortvloeien. De risicoreserve vormt een versterking van de weerstandscapaciteit van GGD IJsselland.

3.7.2 Evaluatie weerstandscapaciteit

In december 2014 is de nota risicomanagement en weerstandsvermogen vastgesteld. Hierbij is het volgende besloten:
- De huidige bandbreedte voor het weerstandsvermogen verhoudt zich tot de benodigde weerstandscapaciteit met een factor tussen 1 en 1,4.
- De benodigde weerstandscapaciteit wordt regelmatig opnieuw vastgesteld op basis van de risico's die de GGD loopt.
- Rapportage van het actuele risicoprofiel o.b.v. de nieuwe systematiek krijgt een plaats in de najaarsbestuursrapportage.
- De komende jaren zal het weerstandsvermogen met het rekeningresultaat worden versterkt tot het vereiste niveau.

In de najaarsbestuursrapportage 2018 is het meest actuele risicoprofiel gerapporteerd. Op basis van dat risicoprofiel is de benodigde weerstandscapaciteit, uitgaande van de ratio 1 – 1,4 voor het weerstandsvermogen, minimaal € 392.000,- en maximaal € 548.800,-.

Op basis van de beschikbare weerstandscapaciteit ultimo 2018 komt de ratio voor het weerstandsvermogen op 1,36 uit en is daarmee voldoende. In de najaarsbestuursrapportage 2019

volgt een herziene raming voor de benodigde weerstandscapaciteit op basis van een integrale inventarisatie en actualisatie van risico´s in het kader van risicomanagement. Vooralsnog is er geen aanleiding om de benodigde weerstandscapaciteit aan te passen. De belangrijkste risico's in 2020 (voor zover nu bekend) waarop deze inschatting is gebaseerd worden hieronder kort beschreven. Waarbij de netto verwachte impact gebaseerd is op de kwantificering van risico's met als peildatum oktober 2018.

3.7.3 Overzicht risico's 2020

Naast de significante risico's toont dit overzicht ook de risico's die geheel of gedeeltelijk afgedekt worden door een bestemmingsreserve.

1. Faillissement van toeleveranciers; implementatiekosten en inwerken van medewerkers als gevolg van het wegvallen van 1 toeleverancier
Risicocategorie: financieel netto verwachte impact: € 150.000,-

Maatregelen & Ontwikkelingen: waar mogelijk wordt samenwerking gezocht met andere GGD'en om gezamenlijk diensten aan te besteden. Bij het afsluiten van contracten worden bepalingen op- genomen die continuïteit van de dienstverlening waarborgen.

2. Claims en juridische procedures; claims van derden of niet inbare claims bij derden
Risicocategorie: financieel netto verwachte impact: € 100.000,-

Maatregelen & Ontwikkelingen: negatief uitvallende uitspraken leiden direct tot kosten c.q. te betalen bedragen op de balans. Het afsluiten van verzekeringen bij schade en aansprakelijkheid leidt tot het terugdringen van de verwachte impact.

3. Extra inzet van medewerkers bij uitbraak infectieziekte
Risicocategorie: financieel netto verwachte impact: € 82.000,-

Maatregelen & Ontwikkelingen: Infectieziektebestrijding heeft een personele formatie die voldoende is voor de dagelijkse taken. Bij een eventuele grote uitbraak van een infectieziekte is een sterk verhoogde personele inzet noodzakelijk. Naar verwachting vergoedt het Rijk een deel hiervan, maar de GGD zal in die situatie ook zelf extra kosten moeten maken.

4. Arbeidsconflict met een medewerker leidt tot plaatsen op non-actief en ontslag
Risicocategorie: financieel netto verwachte impact: € 60.000,-

Maatregelen & Ontwikkelingen: Leidinggevenden en team HRM zijn erop gericht een goede afstemming tussen de belangen van de organisatie en die van de medewerkers te bewerkstelligen.

5. Boventallig personeel vanwege beëindigen of afnemende aanvullende producten
Risicocategorie: financieel

Bruto verwachte impact: € 414.800,- Bestemmingsreserve*: € 273.900
Netto verwachte impact: € 266.800,-

Maatregelen & Ontwikkelingen: sinds 2013 is in de tarieven van de GGD voor aanvullende producten en projecten een opslag verwerkt voor dekking van risico's i.v.m. het tijdelijke karakter van het werk. De risicocomponent in het tarief wordt gereserveerd voor dekking van eventuele frictiekosten die kunnen voortvloeien uit taken die de GGD op verzoek van gemeen-

ten of andere klanten levert. Kosten als gevolg van dit risico komen ten laste van de bestemmingsreserve Maatwerk en projecten. Naast het continu acquireren voor nieuwe opdrachten wordt gekeken naar de omvang van het personeelsbestand in relatie tot de werkzaamheden in een periode. Waar mogelijk worden vacatures ingevuld met tijdelijk personeel en gaat de GGD meerjarige contracten aan met een opzegtermijn.

6. Boventallig personeel vanwege afnemende dienstverlening aan Publieke Gezondheid Asielzoekers
Risicocategorie: financieel

Bruto verwachte impact: € 183.750,- Bestemmingsreserve*: € 301.600
Netto verwachte impact: € 0,-

GGD IJsselland verzorgt voor COA de activiteiten m.b.t. Publieke Gezondheidszorg voor asielzoekers (PGA). Deze taken zijn vastgelegd in een overeenkomst tussen COA, GGD-GHOR Nederland en de GGD'en in Nederland en worden betaald door COA. Door ontwikkelingen in aantallen en (tijdelijke) opening dan wel sluiting van asielzoekerscentra is PGA een moeilijk te beheersen taak voor de GGD. Ook is recent een nieuwe overeenkomst afgesloten met het COA met onzekerheid over de gevolgen voor de financiën. Om risico's op te kunnen vangen is een bestemmingsreserve PGA gevormd. Daarnaast wordt gekeken naar de omvang van het personeelsbestand in relatie tot de werkzaamheden in een periode. Waar mogelijk worden vacatures ingevuld met tijdelijk personeel.

* In de notitie Risicomanagement en Weerstandsvermogen 2014-2018 is vastgelegd dat de bestemde reserves niet betrokken worden bij het bepalen van de weerstandscapaciteit.

3.7.4 Financiële kengetallen 2019

Met ingang van de programmabegroting 2017 worden financiële kengetallen opgenomen in de paragraaf weerstandsvermogen. Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) bepaalt dat gemeenten voortaan een basis set van vijf financiële kengetallen moeten opnemen in de begroting en de jaarrekening.

De kengetallen betreffen: schuldquota leningen, solvabiliteitsratio, grondexploitatie, structurele exploitatieruimte en belastingcapaciteit. Voor een gemeenschappelijke regeling zijn deze niet allemaal van toepassing. Vermeld worden schuldquota geldleningen, solvabiliteitsratio en structurele exploitatieruimte. De kengetallen 2019 voor GGD IJsselland zijn in onderstaande tabel weergegeven:

Kengetallen 2019	rekening 2018	Begroting 2019	Begroting 2020
Netto schuldquote	19%	29%	26%
Solvabiliteitsratio	27%	12%	14%
Structurele exploitatieruimte	0%	0%	0%

Toelichting:

Netto schuldquote

Het kengetal netto schuldquote ook wel bekend als de netto-schuld als aandeel van de inkomsten, zegt het meest over de financiële vermogenspositie van de gemeenschappelijke regeling. De netto schuldquote weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de gemeenschappelijke regeling ten opzichte van de eigen middelen en geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie. In de VNG- uitgave 'Houdbare Gemeentefinanciën' is

aangegeven dat wanneer de schuld lager is dan de jaaromzet (100%) dit als voldoende kan worden bestempeld, dit is met 30% ruimschoots het geval bij GGD IJsselland.

Solvabiliteitsratio

De solvabiliteit geeft aan of we op lange termijn kunnen voldoen aan onze verplichtingen. De solvabiliteit wordt uitgedrukt in de verhouding tussen het eigen vermogen op de balans en het totale vermogen. Hoe hoger de verhouding eigen vermogen ten opzichte van het totale vermogen, hoe gezonder de gemeenschappelijke regeling. Ten opzichte van de gemeenten, waarbij percentages van 30 – 40% normaal zijn, is de ratio van de GGD laag. Dit komt met name door de beperkte omvang van het eigen vermogen. Indirect ligt er een verband met de solvabiliteit van de deelnemende gemeenten.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. De begroting van GGD IJsselland wordt ieder jaar sluitend opgesteld. Er is daarom geen sprake is van structurele ruimte in de exploitatie.

3.8 Onderhoud kapitaalgoederen

In het kader van deze paragraaf gaat het om de vaste activa waarvan de instandhouding structureel een substantieel beslag op de middelen legt. Buiten dit kader vallen de financiële activa en bedrijfsmiddelen, omdat die regelmatig worden vervangen. Door dit onderscheid komt in deze paragraaf alleen het onderhoud van het kantoorgebouw te Zwolle aan de orde. Voor het kantoorgebouw is een meerjarig onderhoudsplanning opgesteld. Het plan is nog niet definitief en wordt nog gescreend door de afdeling vastgoed van de gemeente Zwolle. Hiervoor is in de begroting een jaarlijkse reservering van € 50.000 opgenomen. Op basis van het definitieve onderhoudsplan kan worden bepaald of dit voldoende is om de onderhoudskosten op langere termijn te dekken.

3.9 Bedrijfsvoering

GGD IJsselland wordt voor haar bedrijfsvoering voor het grootste deel ondersteund door de afdeling bedrijfsvoering van Veiligheidsregio IJsselland. De (financiële) basis voor de samenwerking vormt de ‘Overeenkomst voor gemene rekening’. Daarin zijn voor de afzonderlijke kostenonderdelen die in de overeenkomst zijn benoemd verdelingspercentages berekend. De kosten binnen de gemene rekening worden gemiddeld voor 56 % toegerekend aan de Veiligheidsregio en voor 44 % aan de GGD. De bepalingen in de huidige overeenkomst zijn onveranderd toegepast voor het opstellen van de begroting 2020.

3.10 Verbonden partijen

Deze paragraaf geeft inzicht in ‘derde rechtspersonen’ waarmee GGD IJsselland een bestuurlijke ***en*** financiële band heeft. Deze band is er door participatie in een vennootschap of deelneming in een stichting. Met een bestuurlijk belang wordt bedoeld een zetel in het bestuur van een deelneming of stemrecht. Met een financieel belang wordt bedoeld dat de GGD middelen ter beschikking heeft gesteld en die zal verliezen bij faillissement van de verbonden partij en/of als financiële problemen bij de verbonden partij op de GGD kunnen worden verhaald. Van een financieel belang is ook sprake als de GGD bij liquidatie van een derde rechtspersoon middelen uitgekeerd kan krijgen. Op het moment van opstellen van de Programmabegroting 2019 is bekend dat de GGD in dit kader één relatie kent:

GGD GHOR Nederland (Vereniging voor Publieke Gezondheid en Veiligheid (PGV))

GGD GHOR Nederland is de koepelorganisatie van de GGD'en en de GHOR. Vanuit GGD GHOR Nederland wordt, voor en in samenspraak met de GGD'en, de lobby en belangenbehartiging voor de GGD'en gedaan richting politiek en stakeholders. Daarnaast voert GGD GHOR Nederland projecten uit, die vanuit efficiency oogpunt centraal moeten worden uitgevoerd en die randvoorwaarden en producten opleveren waarmee de GGD'en hun werkzaamheden kunnen verrichten.

Bestuurlijk en financieel belang

Het hoogste orgaan van GGD GHOR Nederland is de Raad van DPG'en. Hierin worden de 25 GGD'en en GHOR-bureaus vertegenwoordigd door hun Directeur Publieke Gezondheid (DPG). Het dagelijks bestuur bestaat uit 4 leden van het algemeen bestuur. GGD IJsselland betaalt op jaarbasis een contributie aan GGD GHOR Nederland gebaseerd op een bijdrage per inwoner, voor 2018 bedroeg deze contributie € 59.000,-.

Mate van beïnvloedbaarheid in bedrijfsvoering

Een beperkte mate van beïnvloedbaarheid in de bedrijfsvoering is mogelijk via de afvaardiging van de Directeur Publieke Gezondheid van GGD IJsselland (tevens GHOR) in het algemeen bestuur.

3.11 Treasury

3.11.1 Inleiding

De paragraaf treasury is één van de voorgeschreven paragrafen op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV). Artikel 13 van dit besluit schrijft voor dat de beleidsvoornemens en ontwikkelingen ten aanzien van het risicobeheer van de financieringsportefeuille worden beschreven.

3.11.2 Algemene ontwikkelingen

De GGD kent een beperkt aantal investeringen. In de afgelopen jaren is het kantoorgebouw gerenoveerd. In de begroting 2020 zijn geen nieuwe investeringen voorzien. De financieringsbehoefte van de GGD wordt steeds beoordeeld (zie ook 5.6.4); op termijn wordt verwacht dat consolidatie (afsluiten van een nieuwe aanvullende vaste geldlening) noodzakelijk zal zijn.

3.11.3 Risicomanagement

Dit onderdeel geeft een samenvatting van het (verwachte) risicoprofiel van de organisatie. Het bevat tevens de gegevens die op grond van de Wet Fido voor de toezichthouder nodig zijn w.o. de kasgeldlimiet en de renterisiconorm.

Renterisicobeheer

Voor het renterisicobeheer gelden de volgende criteria:
Conform de Wet FIDO wordt de kasgeldlimiet niet overschreden. Nieuwe leningen/uitzettingen worden afgestemd op de bestaande financiële positie en de liquiditeitenplanning.
De rente typische looptijd (periode waarvoor de rente vaststaat) en het renteniveau van de betreffende lening/uitzetting worden zo veel mogelijk afgestemd op de actuele rentestand en de rentevisie.

De renterisiconorm beperkt het rente risico op de vaste schuld. Deze wettelijke norm bepaalt dat maximaal 20% van totale omvang van de begroting in aanmerking mag komen voor aflossing of renteherziening. In de uitvoeringsregeling Financiering decentrale overheden zijn 2 modelstaten opgenomen om de risico's in beeld te brengen t.w.;

- Berekening kasgeldlimiet (model A)
- Renterisiconorm (model B)

Berekening kasgeldlimiet en bepaling financieringspositie 2020

Omvang van de begroting 2020 (=1)	€ 26.192
Het bij ministeriële regeling vastgestelde percentage 8,20% (=2)	
Bedrag van de kasgeldlimiet (1x2)	€ 2.148

Bepaling financieringspositie 2019	
Boekw aarde investeringen	€ 8.495.522
Vaste financieringsmiddelen:	
Reserves en voorzieningen -/-	€ 1.230.292
Langlopende geldleningen -/-	€ 5.282.859
Tekort aan financieringsmiddelen	€ 1.982.371

Renterisiconorm

Door berekening van de renterisiconorm wordt inzicht verkregen in de omvang van de schuld waarover in enig jaar renterisico's worden gelopen. Omdat de GGD slechts 1 langlopende geldlening heeft afgesloten voor financiering van de huisvesting is alleen het risico i.v.m. herfinanciering als gevolg van renteaanpassingen van belang. In onderstaand overzicht wordt dit risico in beeld gebracht:

	2019	2020	2021	2022	2023
1. Renteherzieningen	0	0		0	0
2. Betaalde aflossingen	228	236	244	252	260
3) Renterisico (1 + 2)	228	236	244	252	260
4) Renterisiconorm					
4a) Begrotingstotaal	€ 25.248	€ 26.192	€ 26.716	€ 27.250	€ 27.795
4b) Het bij ministeriële regeling vastgestelde %	20%	20%	20%	20%	20%
Renterisiconorm (minimum drempel)	€ 5.050	€ 5.238	€ 5.343	€ 5.450	€ 5.559
Toets renterisiconorm	€ 4.822	€ 5.002	€ 5.099	€ 5.198	€ 5.299

Bedragen x € 1.000

3.11.4 Liquiditeitsplanning en financieringsbehoefte

De liquiditeitspositie wordt wekelijks opgemaakt. Op basis hiervan wordt de samenstelling van de financiering bepaald. Met betrekking tot de lasten wordt de liquiditeitspositie bepaald door de uitgaven t.b.v. de exploitatie en de investeringen. De exploitatie-uitgaven zijn min of meer gelijkmatig over het jaar verdeeld. GGD IJsselland heeft 1 langlopende geldlening afgesloten hoofdzakelijk voor financiering van de aankoop van het kantoorgebouw. De overige investeringen worden gefinancierd uit eigen vermogen. Door het beperkte aantal en omvang van de investeringen ontstaan slechts geringe schommelingen in de financieringsbehoefte. Met betrekking tot de baten wordt de liquiditeitspositie met name bepaald door de gemeentelijke bijdragen en de subsidies die in het kader van diverse projecten worden ontvangen.
De gemeentelijke bijdragen worden twee keer per jaar gefactureerd. Subsidies worden meestal vooraf beschikbaar gesteld. Gerelateerd aan een evenwichtige verdeling van de exploitatielasten over het jaar is hierdoor gedurende enkele maanden per jaar sprake van voorfinanciering.

3.11.5 Rentevisie

Voor 2020 is niet voorzien dat langlopende geldleningen zullen worden afgesloten of dat overtollige financieringsmiddelen gedurende een langere periode dan een jaar zullen worden uitgezet. Het ontwikkelen van een rentevisie m.b.t. financiering is derhalve niet zinvol. Aan reserves en voorzieningen wordt met ingang van 2018 geen rente meer toegerekend op basis van de nieuwe regelgeving in het BBV. Voor het rente omslagpercentage voor 2020 wordt uitgegaan van 2,20%.

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht gemeentelijke bijdragen

Gemeente	aantal inw. begroting 2020 per 1-1-2019	Service&samen werking 2020	Gezondheid begroting 2020	Totalen per gemeente begr. 2020
Dalfsen	28.514	95.598	995.659	1.091.257
Deventer	99.934	335.046	3.370.264	3.705.310
Hardenberg	60.539	202.968	2.195.187	2.398.155
Kampen*	53.729	180.136	1.986.787	2.166.922
Olst-Wijhe	18.060	60.549	602.831	663.380
Ommen	17.816	59.731	619.389	679.120
Raalte	37.487	125.682	1.197.312	1.322.994
Staphorst*	16.979	56.925	704.367	761.292
Steenwijkerland	43.897	147.172	1.435.508	1.582.680
Zwartewaterland*	22.524	75.516	945.795	1.021.311
Zwolle	127.362	427.003	4.443.574	4.870.577
Totaal	526.841	1.766.326	18.496.671	20.262.997

* Voor de gemeenten Kampen , Staphorst en Zwartewaterland is sprake van een overgangssituatie m.b.t. de gemeentelijke bijdrage voor JGZ 0 - 18. Op basis van de afspraken die zijn gemaakt inzake de ontschotting tussen JGZ 0 – 4 en JGZ 4 – 19 wordt de bijdrage JGZ 0 - 18 voor deze gemeenten verhoogd naast de ontwikkelingen op basis van de kaderbrief. Voor deze gemeenten was een overgangstermijn afgesproken waarin de bijdrage toegroeit naar een structureel niveau. Voor Kampen en Zwartewaterland is de overgangssituatie in 2019 geëindigd en zij zitten op het niveau van de andere gemeenten. Alleen voor Staphorst loopt de overgang nog door in 2020:

gemeente	periode	mutatiebedrag per jaar(afgerond)
Staphorst	5 jaar	€ 13.000

Bijlage 2: Ontwikkeling gemeentelijke bijdragen

Gemeente	aantal inw. begroting 2019 per 1-1-2018	aantal inw. begroting 2020 per 1-1-2019	Totalen per gemeente begr. 2019	Totalen per gemeente begr. 2020	saldo tov 2019	afwijking in %
Dalfsen	28.252	28.514	998.941	1.091.257	92.316	9,24%
Deventer	99.605	99.934	3.387.136	3.705.310	318.174	9,39%
Hardenberg	60.553	60.539	2.204.728	2.398.155	193.426	8,77%
Kampen	53.258	53.729	1.983.034	2.166.922	183.888	9,27%
Olst-Wijhe	18.023	18.060	607.732	663.380	55.648	9,16%
Ommen	17.605	17.816	623.394	679.120	55.726	8,94%
Raalte	37.160	37.487	1.208.305	1.322.994	114.689	9,49%
Staphorst	16.796	16.979	681.093	761.292	80.199	11,78%
Steenwijkerland	43.772	43.897	1.455.845	1.582.680	126.835	8,71%
Zwartewaterland	22.468	22.524	936.664	1.021.311	84.647	9,04%
Zwolle	126.158	127.362	4.469.001	4.870.577	401.576	8,99%
Totaal	523.650	526.841	18.555.873	20.262.997	1.707.124	9,20%

De verschillen in afwijking ten opzichte van 2019 worden veroorzaakt door ontwikkeling van het aantal inwoners ten opzichte van 2019, loon- en prijsontwikkeling, structurele financiering PGAS en de overheveling van de verantwoordelijkheid voor het RVP.

Bijlage 3: Overzicht personele sterkte

Organisatieonderdeel	formatie begroting 2019	mutaties	formatie begroting 2020
Programma Gezondheid	204,07	1,33	205,40
Programma Service&Samenwerking	14,90		14,90
Totaal GGD IJsselland	218,97	1,33	220,30

Specificatie mutaties personeelssterkte (fte):

Programma gezondheid:	
Nieuwe taak PGAS:	
gezondheidsbevordering	0,49
Jeugdarts	0,37
Jeugdverpleegkundige	0,47
Programma Service&Samenwerking	
geen mutatie	
Per saldo	1,33

Bijlage 4: Overzicht van reserves en voorzieningen

Omschrijving	Boekwaarde begin begrotingsjaar	vermeer-dering	Verminderingen ten gunste van exploitatie	Boekwaarde einde begrotings-jaar
Algemene reserves				
Algemene reserve	482.340			482.340
Totaal algemene reserves	482.340			482.340
Bestemmingsreserves				
reserve groot onderhoud gebouw	149.920	50.000		199.920
Reserve PGA	301.592			301.592
Risicoreserve	273.940			273.940
				0
reserve SOA SENSE	22.500			22.500
Totaal bestemmingsreserves	747.952			797.952
Totaal reserves GGD IJsselland	1.230.292	50.000	0	1.280.292

IJsselland

Bijlage 5: Overzicht van langlopende leningen

Naam/geldgever	Oorspronkelijk bedrag van de geldlening of het voorschot	Datum besluit van: raad	goedk.	Jaar van laatste aflossing	Rente perc.	Restantbedrag van de geldlen aan het begin v het dienstjaar	Bedrag van de in de loop van het dienstjaar op te nemen geldlening	Bedrag van de rente of het rentebestandde	de aflossing of het aflossings-bestanddeel	Restantbedrag van de geldlening aan het einde van het dienstjaar	Opmerking:
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
B.N.G., 15-04-1996	8.134.010	'-04-1996		2.036	3,32	5.282.859	0	169.835	236.265	5.046.593	
Totaal	8.134.010					5.282.859		169.835	236.265	5.046.593	

Bijlage 6: Overzicht activa

Onderdeel	Boekw aarde aan het begin van het dienstjaar	uitbreidingen in het begrotingsjaar	Afschrijvingen in het begrotingsjaar	Boekw aarde aan het einde van het dienstjaar	Rentelasten	Totaal kapitaallasten
Totaal GGD IJsselland	8.495.522		260.209	8.235.313	186.902	447.111
Totalen	8.495.522	0	260.209	8.235.313	186.902	447.111

Bijlage 7: Overzicht taakvelden en overhead

Taakveld	baten	Lasten	saldo
0 Bestuur:			
0.1 bestuur	1.766	182	-1.584
0.4 Overhead		6.366	6.366
0.5 Treasury	0	0	0
0.8 Overige baten en lasten	0	266	266
0.10 Mutaties reserves		50	50
0.11 Resultaat van de rekening			0
7 Volksgezondheid			
7.1 Volksgezondheid	24.427	19.329	-5.098
Totaal	26.193	26.193	0
verdeling over de programma's :			
Porgramma service&samenwerking	1.766	182	-1.584
Programma gezondheid	24.427	19.329	-5.098
Overhead	0	6.366	6.366
Overige baten en lasten	0	50	50
Onvoorzien		266	266
Totalen	26.193	26.193	0

Overzicht overhead	baten	Lasten	saldo
Loonkosten management		1.962	1.962
materiële overhead		4.403	4.403
Totalen	0	6.366	6.366

In deze (verplichte) bijlage is het overzicht opgenomen van de (voorgeschreven) indeling in taakvelden en de verdeling daarvan over de programma's. Daarnaast is een overzicht opgenomen van de samenstelling van de overhead.

Bijlage 8 balans

BALANS GGD IJSSELLAND						
						bedragen x € 1.000
Activa	Rekening	Begroting	Begroting	Meerjarenraming		
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
VASTE ACTIVA						
Materiële vaste activa	8.687	8.606	8.496	8.236	7.976	7.716
Overige materiële vaste activa						
Totaal vaste activa	8.687	8.606	8.496	8.236	7.976	7.716
VLOTTENDE ACTIVA						
Vorderingen en overlopende activa	1.467	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
Uitzettingen in Rijks schatkist		0	0	0	0	0
Liquide middelen	1.647	125	125	125	125	125
Totaal vlottende activa	3.114	1.625	1.625	1.625	1.625	1.625
TOTAAL ACTIVA	11.801	10.231	10.120	9.861	9.601	9.340

Passiva	Rekening	Begroting	Begroting	Meerjarenraming		
	2017	2019	2019	2020	2021	2022
EIGEN VERMOGEN						
Algemene reserve	482	482	482	482	482	482
Bestemmingsreserves	840	890	940	990	1.040	1.090
Nog te bestemmen resultaat boekjaar	1.848	0	0	0	0	0
Totaal eigen vermogen	3.170	1.262	1.422	1.472	1.522	1.572
VOORZIENINGEN		0	0	0	0	0
LANGLOPENDE SCHULDEN	5.512	5.733	5.283	5.095	4.907	4.719
KORTLOPENDE SCHULDEN						
Kasgeldlening financiering materiële activa						
Liquide middelen		0	0	0	0	0
Schulden en overlopende passiva	3.119	3.236	3.236	3.119	3.002	2.885
Totaal kortlopende schulden	3.119	3.236	3.236	3.119	3.002	2.885
TOTAAL PASSIVA	11.801	10.231	9.941	9.686	9.431	9.176

Op basis van het BBV is de geprognosticeerde balans met ingang van het begrotingsjaar 2018 opgenomen. De wijzigingen in het BBV richten zich mede op de vaststelling van het EMU-saldo Het EMU-saldo betreft het vorderingensaldo van de overheid, dat is de gehele collectieve sector op transactiebasis. Lidstaten van de Europese Unie zijn een procedure overeengekomen die in werking kan treden als het vorderingentekort van een lidstaat groter is dan 3 procent van het bruto binnenlands product. Voor de (lokale) overheden is mede daarom de verplichting opgenomen om een balans in de begroting op te nemen. Het EMU-saldo kan hieruit worden afgeleid als het saldo van mutaties in de vorderingen en de mutaties in de schulden ofwel de som van de mutaties van de vaste en vlottende financiële activa minus de som van de mutaties van de vaste en vlottende schuld.

De meerjarenbalans is een samenstelling van de balansgegevens van de GGD. Het jaar 2018 en de begroting 2020 heeft als basis gediend en vervolgens is met de beschikbare gegevens een raming gemaakt voor de jaren daaropvolgend. De cijfers 2018 zijn nog voorlopig omdat de jaarrekening nog niet definitief is vastgesteld.

Waarderingsgrondslagen

Materiële vaste activa

Bij de bepaling van de waarderingsgrondslagen is uitgegaan van de historische verkrijgingsprijs verminderd met de afschrijvingen. Afschrijving op de materiële vaste activa vindt plaats volgens de lineaire methode met inachtneming van de verwachte levensduur, Het grensbedrag waarboven investeringen worden geactiveerd bedraagt € 10.000,-.

Vlottende activa

De vlottende activa bestaan uit vorderingen, transitoria en liquide middelen. Deze worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Eigen vermogen

De algemene reserve en de bestemmingsreserves zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Langlopende schulden

Voor de aankoop van het kantoorpand is een langlopende geldlening aangegaan.

Kortlopende schulden

De waardering van de kortlopende schulden is tegen de nominale waarde.

Bijlage 9: Compensabele BTW

Overzicht compensabele BTW 2020

Gemeente	Totalen per gemeente begroot 2012
Dalfsen	7.000
Deventer	20.000
Hardenberg	13.000
Kampen	12.000
Olst-Wijhe	5.000
Ommen	5.000
Raalte	8.000
Staphorst	5.000
Steenwijkerland	10.000
Zwartewaterland	6.000
Zwolle	25.000
Totaal	116.000

Bijlage 10: Beleidsindicatoren

De gegevens uit de programmabegroting 2020 zijn vertaald in de volgende beleidsindicatoren.

Naam indicator		Eenheid	Resultaat
Formatie	1)	FTE per 1.000 inwoners	0,42 FTE per 1000 inwoners
Bezetting		FTE per 1.000 inwoners	n.v.t. alleen voor jaarrekening
Apparaatskosten	2)	Kosten per inwoner	€ 42 \ per inwoner
Externe inhuur	3)	Kosten als % totale loonsom + totale kosten inhuur externen	2%
Overhead	4)	% van totale lasten	24%

Toelichting:

1) Dit betreft de toegestane formatie in fte van het ambtelijk apparaat voor het begrotingsjaar 2020 op peildatum 1 januari.
2) Apparaatskosten zijn alle personele en materiële kosten die verbonden zijn aan het functioneren van de organisatie (exclusief griffie en bestuur).
3) Onder externe inhuur wordt verstaan de begrote kosten voor het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de organisatie in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, door middel van het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, zonder dat daar een arbeidsovereenkomst of aanstelling tussen organisatie en de daarbij ingezette personen aan ten grondslag ligt.
4) Overheadkosten: Dit betreft alle begrote kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces conform de definitie van het BBV.